

РОЛЬ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА У ФОРМУВАННІ ЖИТТЄВО КОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Шлях України у щасливе майбутнє пролягає через виховання. Виховання у житті людей – первинне і головне, усе інше – його наслідки. Там, де виховання відкладають “до кращих часів” і починають вирішувати інші, загальніші і важливіші, як здається, проблеми, ці “кращі часи” не настають ніколи.

Виховання – це процес соціальний у найширшому розумінні. З усім складним світом навколишньої дійсності дитина входить у безкінечне число відносин. Завдання класного керівника – спрямувати розвиток особистості й керувати ним.

Як показує досвід, успішність людини, залежить, насамперед, від її компетентності. Щоб мати можливість знайти своє місце в житті, молода людина, повинна володіти такими якостями:

- знати своє життєве кредо, мати ціль у житті;
- орієнтуватись у системі найрізноманітніших цінностей;
- здійснювати відповідальний життєвий вибір;
- самостійно і критично мислити;
- усвідомлювати, де і яким чином здобуті знання можуть бути використані;
- грамотно працювати з інформацією;
- бути здатною генерувати нові ідеї, творчо мислити;
- бути комунікабельною, контактною у різних соціальних групах;
- уміти самостійно працювати над розвитком духовності та інтелекту;
- бути конкурентоздатною в суспільстві з ринковою економікою;
- приймати рішення і нести відповідальність за їх реалізацію.

Таким чином, життєва компетентність дітей – основа розвитку особистості.

Важливими складниками життєвої компетентності сучасної молодої людини є моральна культура та соціальна зрілість. Виховну роботу необхідно спрямовувати на формування у дітей особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури, виховання шанобливого ставлення до родини, формування навичок здорового способу життя.

Планування та організацію виховної роботи класні керівники сьогодні здійснюють відповідно до вимог Програми “Основні орієнтири виховання учнів 1–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України” (2007). Головним завданням є створення виховного простору, під яким розуміємо не тільки середовище, а й духовний простір учня і педагога, культури, що впливає на розвиток особистості. Визначальною тенденцією виховання стає формування системи ціннісного ставлення особистості до соціального і природного довкілля та самої себе.

Класний керівник повинен прагнути створити таке виховне середовище, яке буде сприяти формуванню ціннісного ставлення учнів насамперед до самих себе. Адже, щоб полюбити інших людей, потрібно спочатку полюбити себе, цінувати себе як носія фізичних, духовних та соціальних сил. Проблема формування здорового способу життя вирішується за допомогою бесід “Голова – надто цінна частина організму”, “Врятуй мене від депресії”; зустрічей з медичними працівниками; тренінгів “Профілактика негативних звичок серед підлітків”; організації круглих столів до Дня здоров’я “Здоров’я потрібно цінувати”, пізнавальних годин “Хто попереджений – той захищений”, “Профілактика травматизму”, “Гігієна харчування. Корисні поради істини здоров’я”; відвертих розмов “Ми дорослішаєм”, “Кохання і дружба” [6, 30].

Одним із пріоритетних завдань виховання є духовна культура учнів, збагачення їх духовного світу, через залучення до дослідницької і творчої діяльності у різних галузях мистецтва, привчання школярів до культури спілкування.

Виховання ціннісного ставлення до сім'ї, родини, людей, формування в учнів необхідних комунікативних та соціальних компетентностей, моральної культури формується через проведення тренінгів, інтерактивних бесід з тем: “Як поводитися в конфліктній ситуації?”, “Підлітки та їх батьки. Грані взаєморозуміння”; комплексів корекційних занять “Подолання невпевненості у спілкуванні з однолітками”; уроків спілкування “Як стати товариською людиною”, “Як критикувати, не ображаючи”, турнірів лицарів, балів Ввічливості.

Враховуючи екологічні проблеми сьогодення, задля виховання ціннісного ставлення до природи, свідомого ставлення до природних багатств, формування екологічної культури дітей, розуміння своєї єдності з природою, класним керівникам доречно проводити екологічні тренінги, екскурсії, екологічні акції, природодослідницькі проекти, пройти стежками Довбуша, підкорити вершини Карпат, відвідати заповідники тощо.

Ціннісне ставлення школярів до культури і мистецтва формуємо через знайомство із досягненнями світової та вітчизняної культури (під час екскурсій, у ході пізнавальних годин), організацію класних виставок, участь у шкільних і міських заходах естетичного спрямування. Ефективними формами роботи у цьому напрямку є походи у художній музей, кінотеатр, театр, відвідування філармонії; індивідуальні бесіди, години спілкування, літературно-мистецькі заходи, присвячені творчості Т. Шевченка, Б. Лепкого, Ф. Прокоповича, виставки дитячих робіт. Дитина змалку повинна жити в оточенні прекрасного. Тому у навчальному приміщенні класному керівнику слід створити затишок, комфорт, чистоту. Велику увагу приділяти естетичному оформленню будь-якого заходу, зовнішньому вигляду учнів. Створити таке виховне середовище, у якому кожен з вихованців зміг би проявити і розвинути свої індивідуальні здібності, у тому числі художньо-естетичні.

Важливою складовою змісту виховання особистості є ціннісне ставлення до праці. Воно передбачає усвідомлення дітьми соціальної значущості роботи, потребу в трудовій активності, ініціативність, сформованість працелюбності як базової якості особистості. З цією метою у своїй роботі класний керівник може використовувати тести, години спілкування, зустрічі з представниками різних професій, екскурсії на місця роботи батьків учнів.

Усю роботу класному керівнику слід організувати так, щоб виховати національно свідомих громадян, патріотів, які б щиро любили свою вітчизну, шанобливо ставились до історії та духовної спадщини свого народу. Формуванню ціннісного ставлення учнів до суспільства і держави сприяють “круглі” столи (“Закон – дороговказ у твоєму житті”, “Україна – держава європейська”), саміти (“Не стань жертвою торгівлі людьми”, “Тероризм. Як зберегти життя в сучасному світі”), уявні подорожі (“Подорож країнами Закону, Права та Моралі”), уроки-реквієми (“Розгойдані дзвони пам'яті”, “Голодомор: почути голос крізь мовчання”), усні журнали (“Державна символіка України, її історичне походження”, “Україна – це наша доля”)

З метою згуртування учнівського колективу та формування комунікативної культури учнів як важливої складової життєвих компетентностей спільно з психологом школи, організовуйте у класі психологічні тренінги на різноманітну тематику: “Як перемогти конфлікт?”, “Що таке дружба”, “Хлопчики + дівчатка” та інші. Такі тренінги допомагають з'ясувати міжособистісні, особово-групові, внутрішньоособові проблеми у класі та вчать учнів їх вирішувати, формують моральну та соціальну компетентність учнів.

Важлива роль у процесі становлення дружнього і активного класного колективу належить організації спільного дозвілля – це проведення тематичних розважальних вечірок (головними сценаристами і організаторами виступатимуть самі учні), прогулянки вихідного дня, відвідування театрів, кінозалу, ковзанки, боулінг-клубу, різноманітні екскурсії. У таких неформальних ситуаціях учитель повинен показати себе не строгим керівником, а швидше старшим другом, який разом із дітьми не боїться стати на ковзани чи пограти у футбол. Авторитет учителя при цьому аж ніяк не знижується, а навпаки, учні вчать більше довіряти класному керівнику, починають усвідомлювати себе і вчителя як єдиний дружний колектив.

Виховні ситуації, які створює класний керівник, повинні забезпечувати розвиток такого рівня свідомості, який би спонукав дитину до самопізнання і самоактивності з тим, щоб вона

могла стати творцем власного духовно багатого життя і володіла необхідними для цього компетентностями.

Значну увагу слід приділяти індивідуальній роботі з учнями, зокрема можна виділити такі основні напрями:

- вивчення індивідуальних особливостей учнів, створення в класному колективі умов для прояву і розвитку реальних і потенційних можливостей учнів, задоволення соціально-цінних і особистісно значущих інтересів та потреб учнів;
- вивчення та врахування в роботі стану фізичного та психічного здоров'я учнів;
- розв'язання питання соціальної адаптації школярів в умовах дитячого та педагогічного колективу;
- надання індивідуальної допомоги дітям, які мають проблеми в адаптації до життєдіяльності класу, відносинах з учителем та іншими членами колективу навчального закладу, виконанні норм і правил поведінки у школі та поза її межами;
- профілактична робота з учнями "групи ризику";
- взаємодія з батьками, адміністрацією, соціально-психологічною та іншими службами навчального закладу з метою проектування індивідуальної траєкторії розвитку дітей, педагогічної підтримки суспільно корисних ініціатив учнів, корекції відхилень в інтелектуальному, моральному та фізичному становленні їх особистості;
- діагностика результатів навчання, виховання і розвитку кожного учня, облік їхніх особистих досягнень.

Моніторинг *індивідуального* зростання кожного школяра проводиться методами психолого-педагогічної діагностики, вивчення матеріалів медичного та психологічного обстеження, складання індивідуальної характеристики вихованців, оформлення карти захоплень та інтересів. Визначення разом із вихованцем та його батьками найближчих перспектив розвитку дитини, проведення індивідуальних консультацій та бесід.

Завдання, які постають перед освітніми закладами у сфері їхньої відповідальності перед кожним вихованцем, сконцетровані навколо проблеми життєвої компетентності молодшої людини. А це потребує освоєння досвіду життя в суспільстві через поєднання навчання та практики соціальних дій з поступовим збільшенням саме практичної участі молодшої людини в житті суспільства. Головне завдання соціалізації – залучити дитину до різнобічної діяльності та спілкування, дати можливість навчитися "бути в дорослому житті", не залишаючи стін навчального закладу.

Важливу роль у формуванні життєво компетентної особистості відіграє діяльність. Адже через безпосереднє включення у діяльність в дитини формуються необхідні життєві цінності, духовна культура, вдосконалюються комунікативні навички, виробляється потреба та вміння брати активну участь у суспільному житті.

Виховна діяльність у класі здійснюється в урочний та позаурочний час та реалізується через такі види: навчально-пізнавальна, ціннісно-орієнтовна, спортивно-оздоровча, художньо-естетична, соціально значуща (трудова, екологічна, благодійна).

Виховна ефективність будь-якої діяльності залежить від урахування вікових особливостей школярів та рівнів вихованості учнів і розвитку дитячого колективу, від чергування і дозування видів діяльності.

Є різні підходи до організації діяльності школярів та різні інноваційні виховні технології. Серед них найбільш поширені – технологія колективної творчої діяльності та проектна технологія.

Проектна виховна технологія є одним із провідних засобів перетворення навчального закладу із школи навчання на школу життя, формування та актуалізації життєвого досвіду учнів, оволодіння навичками планування власної діяльності, вибору засобів та шляхів її здійснення. Діяльність за проектом допомагає учням включитися в активну соціальну дію.

Проблему для проекту беремо з реального життя, таку, що має значення для самих дітей і для багатьох людей. Для її вирішення учні повинні використати ті знання, які мають, і отримати нові.

Головним завданням використання методу проєктів у виховній роботі є набуття учнями досвіду, який може стати їм у нагоді в подальшому житті, формування певних навичок поведінки, стилю життя.

Значну частину позакласних заходів різної тематики можна організувати за допомогою технології колективних творчих справ (КТС). Будь-яка справа лише тоді по-справжньому цікава для дітей, коли задумана і організована ними самими.

Колективна творча справа – це спільний пошук кращих рішень життєво важливих завдань спільно з дітьми і дорослими.

Значний вплив на розвиток соціальності школярів, їх громадянської свідомості та активності має участь дітей у місячнику благоустрою. Працюючи над покращенням пришкольної території, добровільно беручи участь в очищенні довкілля, учні набувають досвіду соціальної поведінки, розвивають у собі соціальні почуття (почуття спільноти, відповідальності за інших людей та навколишній світ тощо).

Одним із важливих чинників створення виховного простору, який сприяє формуванню соціальних компетентностей учнів, є робота учнівського самоврядування.

Наш час потребує лідерів нової формації, людей компетентних, відповідальних, здатних мислити неординарно, генерувати нові ідеї та приймати нестандартні рішення. Ось чому одне із головних завдань школи – підтримка учнівської молоді, чия життєва позиція спрямована на активну участь у громадському житті, молоді, яка має організаторські здібності, усвідомлює себе лідером, розуміє, що великі справи починаються із малих вчинків. Школа – це мікромодель громадянського суспільства, основи якого закладаються з дитячих років, а самоврядування допомагає учням організувати власне життя і життя своїх товаришів. Досвід взаємостосунків, розв'язання конфліктів, виявлення і захисту своїх інтересів, здобутий у школі, стане корисним багажем, з яким школярі увійдуть у доросле життя.

Кожен клас має мати реально діючі органи самоврядування, які в основному самостійно та правильно розв'язують питання планування, організації, регулювання та контролю.

Без сумніву, школа може успішно виконувати свої функції щодо виховання підростаючого покоління тільки у тісному взаємозв'язку із сім'єю. Лише спільними цілеспрямованими зусиллями педагогів і батьків вдасться плідно впливати на розвиток життєво компетентної особистості дитини, розв'язувати актуальні виховні завдання.

Одним із найактуальніших напрямів роботи класного керівника сучасної школи є налагодження дієвого взаємозв'язку і ефективної співпраці з батьківською громадськістю.

Система роботи з батьківською громадськістю може включати в себе такі напрямки:

- вивчення виховного потенціалу сімей;
- підвищення рівня педагогічної культури батьків;
- безпосереднє залучення батьків до навчально-виховного процесу;
- вироблення єдиного виховного впливу на дитину з боку батьків і школи.

Виховання дітей у сім'ї має, безперечно, суб'єктивний характер і залежить від рівня моральності і загальної культури батьків, їх життєвих планів, ідеалів, вчинків, родинних традицій тощо. Значну роль у цьому відіграє виховний потенціал сім'ї, який визначається внутрішньо притаманними конкретній сім'ї можливостями. Його важливо враховувати при виробленні стратегії співпраці школи з батьками учнів.

Отже, підбиваючи підсумки, можна виділити такі основні аспекти діяльності класного керівника у формуванні життєво компетентної особистості:

- проєктування основних напрямів діяльності відповідно до мети виховання особистості;
- взаємозв'язок навчальної і позашкільної виховної роботи, скоординованість усіх виховних впливів і форм, їхня необхідність і достатність, чіткий ритм і раціональна організація життя колективу;
- наявність відповідних відносин, що забезпечують самопочуття дитини в колективі (статус особистості в міжособистісних відносинах, почуття внутрішньої єдності з товаришами, соціальна захищеність тощо);
- здійснення всіх напрямів діяльності як комплексу впливів на особистість в єдиному цілеспрямованому процесі;

- використання виховних технологій, які максимально сприяють формуванню соціальної та моральної компетентності учнів;
- емоційна насиченість життя класу;
- творче співробітництво, що виражається в гуманному, довірливому стилі відносин дорослих і дітей, у їхньому взаєморозумінні і взаємодії щодо всіх колективних справ;
- орієнтація на випускника як кінцевий результат виховної діяльності (загальна спрямованість і соціальна активність, моральна культура і духовна зрілість, готовність до праці, до вибору професії, продовження освіти, до сімейного життя).

Рівень актуальності даного питання підтверджується культурою поведінки вихованців, умінням знайти своє вагоме місце в учнівському колективі, інтелекгентно відстоювати свої позиції, шукати шляхи компромісу в життєво важливих питаннях, брати участь у житті громади, суспільства, допомагати тим, хто поряд. Ці вироблені уміння, навички та моральні принципи, стануть хорошим дороговказом у підготовці до самостійного життя вихованців.

Література

1. *Бех І. Д.* Виховання особистості: У 2 кн. – Кн.1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Наук. видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. *Виноградова Т.* Виховна система та формування життєвих компетентностей // Підручник для директора школи. – 2010. – № 9. – С. 50.
3. Життєва компетентність особистості / За ред. *Л. В. Сохань, І. Г. Сохань, Г. М. Несен.* – К.: Богдана, 2003. – 520 с.
4. *Нечволод Л. І.* Виховна робота в школі. – Х.: Основа: Тріада+, 2007. – 112 с.
5. Основні орієнтири виховання учнів 1–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України. Програма. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 80 с.
6. *Павлютенков Є. М.* Орієнтуватися на життєву компетентність людини. Школа життєтворчості особистості: Науково-методичний збірник / Ред. кол.
7. *Яремчук І. П., Кукса Т. І.* Формування національно-свідомої, життєво-компетентної особистості гімназиста в системі роботи класних керівників / Заг. Ред. Дем'янюк Т. Д. – Рівне, 2011 – 208 с.
8. *Яцук І. П.* Вплив середовища на формування життєвої компетентності особистості // Наука і сучасність: Збірник наукових праць Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. – Київ: Логос, 2001. – Т. 25. – С. 199–208.
9. *Яцук І. П.* Виховання – як вплив особистості на особистість // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2001. – Вип. 1/15. – С. 50–55.